

MORİS MÜSLÜMANLARINDAN TRABLUSGARB VE BALKAN SAVAŞLARI MAĞDURLARINA YAPILAN YARDIMLAR

Mauritius Muslim's Aids to the Victims of Tripoli and Balkan Wars

*M. Zahit YILDIRIM**

ÖZET

Moris Adası Hint Okyanusunun Güney bölgesinde yer alan küçük bir adadır. XVI. Yüzyılın ilk çeyreğinin sonlarından başlayarak 1968 yılına kadar çeşitli Avrupa ülkelerinin sömürgesi olmuştur. 350 yıl devam eden sömürge döneminde adaya Afrika'dan ve Hindistan'dan Müslüman nüfus da yerleştirilmiştir. Buradaki Müslümanlar 1800'lü yılların başından itibaren kendi dini ihtiyaçları için önce camiler, daha sonra da okullar ve sosyal amaçlı kurumlar oluşturmaya başlamışlardır. Ada Müslümanları zamanın en güçlü İslam Ülkesi olan Osmanlı Devleti ile de ilişkiler kurmuşlardır. Bu ilişkiler çerçevesinde 1877-78 Osmanlı Rus Harbi ve 1911 Trablusgarb ve 1911-1913 Balkan Savaşları için maddi yardımlar yapmışlar ve bu savaşları protesto amacıyla defalarca miting düzenlemişlerdir. Bu çalışmada orijinal arşiv belgelerine dayanarak Moris Adası Müslümanlarının Osmanlı Devleti ile ilişkileri ilk defa ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler:Moris Adası, Trablusgarb Savaşı, Balkan Savaşları, Yardım

ABSTRACT

Moris Island which is situated in the southern region of Indian Ocean is a small island. The Island has been a colony of various European countries from the first quarter of XVI. Century to 1968. During the long colonial period, Muslims African and Indian Muslims were settled in the Island. After building mosques for religion needs, at the first stage, the Muslims have then constructed social and educational institutions since early 1800's. The Muslims of Island were being related with powerful material aids for Ottomans during the wars of Ottoman-Russian (1878-1878), Italo-Turkish War (1911 Trablusgarb Savaşı) and Balkan (1911-1913) Also, they arranged demonstration many times to protest these wars. In the study, the

* Yrd. Doç. Dr. M. Zahit YILDIRIM, Uşak Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi.

relations of Muslims of Moris Island and Ottoman state will be researched in the light of Archival records.

Keys Words: The Mauritius Island, The Italo-Turk War/Trablusgarb War, The Balkan Wars, the aid.

GİRİŞ

Biz bu çalışmamızda 29 Eylül 1911'de İtalya'nın Trablusgarb'ı işgal etmesi ile başlayan Türk-İtalyan Savaşı ve Balkan Savaşları¹ sırasında Osmanlı Devletine Moris Adası'ndan yapılan maddi değeri küçük ama manevi olarak değeri oldukça büyük ve önemli olan yardımlara temas edeceğiz².

Osmanlı Devletinin önemli ölçüde toprak ve insan yitirdiği bu iki savaş yeterince araştırmaya konu olmuştur. Fakat bu harpler sırasında Dünyanın her tarafındaki Müslümanlardan Osmanlıya çeşitli yardımlar gelmiştir. Ayrıca Müslümanlar Hindistan, Afganistan gibi dünyanın değişik yerlerinde bu savaşları protesto eden mitingler düzenlenmişlerdir. Harb-i Umûmî de denilen I. Dünya Savaşı boyunca devam eden bu yardımlar ve mitingler hakkında da birçok araştırmalar yapılmıştır³.

¹ Geniş bilgi için bkz. Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, C. IX, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1999s. 270-349; *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, C. XII, Osmanlılar III, Çağ Yayınları, İstanbul 1989, s. 157-168.

² Özbek, Nadir, "Osmanlı'dan günümüze Türkiye'de Sosyal Devlet", *Toplum ve Bilim*, S. 92, Yıl 2002 Bahar, s. 7-33; aynı yazarın "Osmanlı İmparatorluğu'nda 'sosyal yardım' uygulamaları", *Toplum ve Bilim*, S. 83, Yıl 2000 Kış, s. 111-132, Özbek, Nadir, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Sosyal Devlet, Siyaset İktidar ve Meşruiyet 1876-1914*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2002; Aslan, Betül: *I. Dünya Savaşı Esnasında Azerbaycan Türklerinin Anadolu Türklerine "Kardeş Kömeği (Yardımları) ve Baku Müslüman Cemiyet-i Hayriyesi*, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, 1996; Kıranlar, Safiye, *Savaş Yıllarında Türkiye'de Sosyal Yardım Faaliyetleri (1914-1923)*, İstanbul Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul 2005.

³ I. Dünya Savaşı yıllarında yapılan bu yardımlar için bkz. Safiye Kıranlar, *Savaş Yıllarında Türkiye'de Sosyal Yardım Faaliyetleri (1914-1923)*, İstanbul Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul 2005. Kıranlar bu çalışmasında esas olarak I. Dünya Savaşını ve Millî Mücadele sırasındaki yardım faaliyetlerini ve sosyal organizasyonları incelemiştir.

Ancak bu araştırmalarda dünyanın en ücra köşelerinden birisi olan Moris⁴ Adası'ndan yapılan yardımlar bugüne kadar ilgi görmemiştir. İşte biz Trablusgarp ve Balkan Savaşları sırasında Moris adasından yapılan yardımlardan bahsedeceğiz.

1. Moris Adası ve Moris Müslümanları

Konuya geçmeden önce Moris Adası ve Moris Müslümanlarından genel olarak da olsa bahsetmek gerekir.

Moris Adası bugün Moris Cumhuriyeti (Republic of Mauritius) olarak bilinen ve Hint Okyanusu'nda yer alan bir adalar ülkesidir. Bu ülkeyi oluşturan diğer adalar Rodrigues, Agalega, Cargados Carajos'tur. Moris, Madagaskar adasınının 900 km. ve Afrika'nın 2000 km. kadar doğusunda ve Hindistan'ın da 3.943 km güneydoğusundadır. Yüzölçümü 2.040 km² olup, nüfusu 1.265.000'dir (2005)⁵. Moris adası, coğrafi olarak Hint Okyanusu'ndaki Maskaren Adaları'nın bir parçasıdır. Adanın yüz ölçümü 1865 km² dir. Başkenti; Port Louis (Louis iskelesi) olup nüfusu 144.000'dir. Diğer önemli şehirleri ise Beau-Bassin-Rose Hill 111.000, Voscoas-Phoenix 104.000'dir.

Ülkede nüfus yoğunluğu km²'ye 529 kişi olarak hesaplanmaktadır.

1598 yılında buraya gelen Hollandalılar, adaya prensleri Maurice de Nassau'nun adından hareketle "Mauritius" adını vermişler.

Ada nüfusunun etnik yapısı % 68 Hint- Mauritiyalılar, %27 Creole (Fransa dışında doğmuş veya Afrikalılarla karışmış Fransızlar), %3 Sino-Mauritiyalılar (Çin kökenli Morisliler) ve %2 Franco- Mauritiyalılardan (Fransız kökenli Morisliler) oluşmaktadır⁶.

Moris Adasının tarihine baktığımızda ise, ortaçağ coğrafyacılarından İdrisi'nin Dünya haritasında yer aldığını görüyoruz ki bu eserin yazılış tarihi miladi 1153'tür. Buna göre ada Müslüman denizciler tarafından XII. yüzyıldan beri bilinmektedir⁷. Batılılar ise ilk olarak 1498 tarihinde Vasco da Gama öncülüğünde Portekiz bayrağı ile geldiler. Portekizlilerden 18 yıl sonra Hollandalılar gelip burada bir sömürge idaresi kurmak istedilerse de başarılı olamadılar. Buna rağmen Hollandalılar Adayı uzun yıllar ellerinde tuttular. Doğuya giderken burası onların erzak temin ettikleri bir üs

⁴ Adanın ismi Latince kaynaklarda "Mauritius", Osmanlı kaynaklarda ise Moris olarak geçmektedir. Biz de bundan sonra "Moris" olarak zikredeceğiz.

⁵ Aydoğan Köksal, "Moritus" *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (bundan sonra TDVİA), C. XXX, s., 293; <http://www.msxllabs.org/forum/ulkeler-ve-tarihleri/42779-mauritius-ve-mauritius-tarihi.html>.

⁶ A.g. web sitesi.

⁷ Kavas, Ahmet, "Moritus", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. XXX, s., 293-294.

relations of Muslims of Moris Island and Ottoman state will be researched in the light of Archival records.

Keys Words: The Mauritius Island, The Italo-Turk War/Trablusgarb War, The Balkan Wars, the aid.

GİRİŞ

Biz bu çalışmamızda 29 Eylül 1911'de İtalya'nın Trablusgarb'ı işgal etmesi ile başlayan Türk-İtalyan Savaşı ve Balkan Savaşları¹ sırasında Osmanlı Devletine Moris Adası'ndan yapılan maddi değeri küçük ama manevi olarak değeri oldukça büyük ve önemli olan yardımlara temas edeceğiz².

Osmanlı Devletinin önemli ölçüde toprak ve insan yitirdiği bu iki savaş yeterince araştırmaya konu olmuştur. Fakat bu harpler sırasında Dünyanın her tarafındaki Müslümanlardan Osmanlıya çeşitli yardımlar gelmiştir. Ayrıca Müslümanlar Hindistan, Afganistan gibi dünyanın değişik yerlerinde bu savaşları protesto eden mitingiler düzenlenmişlerdir. Harb-i Umûmî de denilen I. Dünya Savaşı boyunca devam eden bu yardımlar ve mitingler hakkında da birçok araştırmalar yapılmıştır³.

¹ Geniş bilgi için bkz. Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, C. IX, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1999s. 270-349; *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, C. XII, Osmanlılar III, Çağ Yayınları, İstanbul 1989, s. 157-168.

² Özbek, Nadir, "Osmanlı'dan günümüze Türkiye'de Sosyal Devlet", *Toplum ve Bilim*, S. 92, Yıl 2002 Bahar, s. 7-33; aynı yazarın "Osmanlı İmparatorluğu'nda 'sosyal yardım' uygulamaları", *Toplum ve Bilim*, S. 83, Yıl 2000 Kış, s. 111-132, Özbek, Nadir, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Sosyal Devlet, Siyaset İktidar ve Meşruiyet 1876-1914*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2002; Aslan, Betül: *I. Dünya Savaşı Esnasında Azerbaycan Türklerinin Anadolu Türklerine "Kardaş Kömeği (Yardımları) ve Baku Müslüman Cemiyet-i Hayriyesi*, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, 1996; Kıranlar, Safiye, *Savaş Yıllarında Türkiye'de Sosyal Yardım Faaliyetleri (1914-1923)*, İstanbul Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul 2005.

³ I. Dünya Savaşı yıllarında yapılan bu yardımlar için bkz. Safiye Kıranlar, *Savaş Yıllarında Türkiye'de Sosyal Yardım Faaliyetleri (1914-1923)*, İstanbul Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul 2005. Kıranlar bu çalışmasında esas olarak I. Dünya Savaşını ve Millî Mücadele sırasındaki yardım faaliyetlerini ve sosyal organizasyonları incelemiştir.

Ancak bu araştırmalarda dünyanın en ücra köşelerinden birisi olan Moris⁴ Adası'ndan yapılan yardımlar bugüne kadar ilgi görmemiştir. İşte biz Trablusgarp ve Balkan Savaşları sırasında Moris adasından yapılan yardımlardan bahsedeceğiz.

1. Moris Adası ve Moris Müslümanları

Konuya geçmeden önce Moris Adası ve Moris Müslümanlarından genel olarak da olsa bahsetmek gerekir.

Moris Adası bugün Moris Cumhuriyeti (Republic of Mauritius) olarak bilinen ve Hint Okyanusu'nda yer alan bir adalar ülkesidir. Bu ülkeyi oluşturan diğer adalar Rodrigues, Agalega, Cargados Carajos'tur. Moris, Madagaskar adasınının 900 km. ve Afrika'nın 2000 km. kadar doğusunda ve Hindistan'ın da 3.943 km güneydoğusundadır. Yüzölçümü 2.040 km² olup, nüfusu 1.265.000'dir (2005)⁵. Moris adası, coğrafi olarak Hint Okyanusu'ndaki Maskaren Adaları'nın bir parçasıdır. Adanın yüz ölçümü 1865 km² dir. Başkenti; Port Louis (Louis iskelesi) olup nüfusu 144.000'dir. Diğer önemli şehirleri ise Beau-Bassin-Rose Hill 111.000, Voscoas-Phoenix 104.000'dir.

Ülkede nüfus yoğunluğu km²'ye 529 kişi olarak hesaplanmaktadır.

1598 yılında buraya gelen Hollandalılar, adaya prensleri Maurice de Nassau'nun adından hareketle "Mauritius" adını vermişler.

Ada nüfusunun etnik yapısı % 68 Hint- Mauritiyalılar, %27 Creole (Fransa dışında doğmuş veya Afrikalılarla karışmış Fransızlar), %3 Sino-Mauritiyalılar (Çin kökenli Morisliler) ve %2 Franco- Mauritiyalılardan (Fransız kökenli Morisliler) oluşmaktadır⁶.

Moris Adasının tarihine baktığımızda ise, ortaçağ coğrafyacılarından İdrisi'nin Dünya haritasında yer aldığını görüyoruz ki bu eserin yazılış tarihi miladi 1153'tür. Buna göre ada Müslüman denizciler tarafından XII. yüzyıldan beri bilinmektedir⁷. Batılılar ise ilk olarak 1498 tarihinde Vasco da Gama öncülüğünde Portekiz bayrağı ile geldiler. Portekizlilerden 18 yıl sonra Hollandalılar gelip burada bir sömürge idaresi kurmak istedilerse de başarılı olamadılar. Buna rağmen Hollandalılar Adayı uzun yıllar ellerinde tuttular. Doğuya giderken burası onların erzak temin ettikleri bir üs

⁴ Adanın ismi Latince kaynaklarda "Mauritius", Osmanlı kaynaklarda ise Moris olarak geçmektedir. Biz de bundan sonra "Moris" olarak zikredeceğiz.

⁵ Aydoğan Köksal, "Moritus" *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (bundan sonra TDVİA), C. XXX, s., 293; <http://www.msxslabs.org/forum/ulkeler-ve-tarihleri/42779-mauritius-ve-mauritius-tarihi.html>.

⁶ A.g. web sitesi.

⁷ Kavas, Ahmet, "Moritus", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Aansiklopedisi*, C. XXX, s., 293-294.

durumunda kaldı. XVII. yüzyılın ortalarına doğru yeniden sömürgeleştirme faaliyetlerine başlayarak buraya bir vali atayan Hollandalılar, Adaya önce asiller olarak geldiler ve toprakları işletmek için Endonezya ve Madagaskar'dan köleler getirdiler. Ancak Hollandalıların bu çabaları aşırı sıcaklar, kuraklık ve kasırgalar sebebiyle yine başarılı olmadı ve XVIII. yüzyılın başına gelindiğinde (1710) adayı terk etmek zorunda kaldılar⁸.

1715 tarihinde ise adaya Fransız ordusu geldi. Fransızlar adanın ismini "Ile de France" olarak değiştirdi ve 95 yıl da onlar hâkim oldular. Hollandalılar gibi onlar da sömürgeleştirme faaliyetlerine giriştiler. Bu çerçevede Adanın yönetimini 1722'den 1767'ye kadar Fransız Doğu Hindistan Şirketi'ne (Compagnie Française des Indes Orientales) verdiler. Başşehir Port Louis şehri, Doğu Hindistan Şirketi'nin tayin ettiği vali Bertrand-François Mahé tarafından sömürgeleştirme faaliyetleri çerçevesinde 1735'te kuruldu. Bu tarihte 1000 kişi olan Adanın nüfusu, 1767 yılına gelindiğinde özellikle Afrika'dan getirilen kölelerle 15.000'i bulmuştu.

1879 yılında 100.000 kadar⁹ olan Moris adasındaki Müslüman nüfusunun 1913 yılına gelindiğinde 39.000 olduğunu görüyoruz¹⁰. Bu durum yaklaşık 30 yıl içerisinde adadaki Müslüman nüfusunun % 60'tan fazlasını kaybettiğini göstermektedir.

XVIII. yüzyıldan önce başlayan ve XIX. yüzyılda da devam eden Fransız-İngiliz rekabet ve savaşlarının bir devamı olarak Moris Adası 1810 yılında Fransızlar tarafından İngilizlere terk edildi. İngilizlere teslim edildiği tarihte adada % 80'i köle olmak üzere 75.000 kişi yaşıyordu. İngilizler adanın ismini tekrar Hollandalıların verdiği isme çevirdilerse de adadaki yerleşim yerlerinin Fransızca olan isimlerine dokunmadılar.

XX. yüzyılın başlarına gelindiğinde adanın nüfusu Hindistan'dan getirilen köle işçilerle oldukça yoğunlaştı ki bunların sayısı 1835-1907 tarihleri arasında 450.000'i geçmiştir. Bu da adada bugünkü Hint asıllı nüfusun varlığını açıklamaktadır.

1869 yılında Süveyş Kanalı'nın açılması Uzak Doğu ticaret ve sömürge yolu üzerinde önemli bir üs olan Moris adasının önemini kaybetmesine sebep oldu. İngilizler 1967 yılında adanın İngiltere'den ayrılmasına izin verdiler. Bunun akabinde 1968'de, adada İngiliz yönetim biçimini model alan bir idare kuruldu. Bu ülke hem İngiliz Uluslar Topluluğu'nun ve hem de Frankofon denilen Fransızca konuşan ülkeler topluluğunun üyesidir. Ülkede resmi dil İngilizce olup Fransızca da

⁸ Kavas, a.g.m., 294

⁹ Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Arşivleri, Hariciye Nezareti Tercüme Odası Evrakı (BOA., HR.TO.), 465/45.

¹⁰ Kızılay Arşivi (KA), No. 101/75.2

konuşulmaktadır. Yerel olarak en çok konuşulan dil ise karma bir dil olan Kreolca'dır.

Adada Müslüman varlığı daha önce de belirttiğimiz gibi sömürgeciler tarafından toprakları işlemek üzere getirilen kölelere dayanmaktadır. Fransızlar adaya getirdikleri bu köleleri idare edebilmek için Afrika sahillerinden Müslüman asker ve denizciler getirmişlerdir. Adada ilk cami de bu kişiler için 1805 yılında yapılmıştır¹¹.

2. Moris Müslümanlarının Osmanlılarla İlişkileri ve Savaş Mağdurlarına Yardım Faaliyetleri

Moris Müslümanlarının Osmanlı Devleti ile ilk temaslarını XIX. yüzyılın ortalarında kurmuşlardır. Moris'de İmamlık yapan Şeyh Nasreddin İbn Gazi Sobdar, 1879 yılında II. Abdülhamid'e gönderdiği bir mektupta kendisinin baş imamlığının 1865 yılında Sultan II. Abdülaziz tarafından onaylandığını bildirmiştir. Gazi Sobdar, II. Abdülhamit'ten, kendisine resmî günlerde protokolde giymek üzere bir İmam Üniforması gönderilmesini istemiştir¹². Bu ilişkiler sayesinde ki Osmanlı Devleti, Port Louis'de bir şehbenderlik¹³ açmış ve buraya bir şehbender vekili tayin etmiştir. Bu şehbenderlikte görevli Şehbender vekili organizesiyle 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı sırasında yaralanan harp mağdurları, dul ve yetimler için ilk defa yardım kampanyası düzenlenmiş ve toplanan 2000 İngiliz lirası Londra Büyükelçiliği vasıtası ile İstanbul'a gönderilmiştir¹⁴. 1890'lı yılların ortasında adada ilk Müslüman Okulu açılmıştır. XX. yüzyılın başlarında da Müslümanlar değişik adlarla birçok dernek kurarak gerek eğitim ve gerekse dini konularda, adadaki Müslüman halkın ihtiyacını giderme yoluna gitmişlerdir. Bunlardan bazılarının isimlerini şöylece sıralayabiliriz: İhvetü'l-Müslimîn (1898), Medâdü'l-Müslimîn (1902), İmdâdü'l-Müslimîn (1904). Yine Noormamode Gassita tarafından 1910 yılında kurulan İhvetü'l-İslâm adlı dernek başta Osmanlı Devleti olmak üzere birçok İslam ülkesi ile ilişkiler kurmuştur¹⁵.

Buraya kadar verdiğimiz bilgilerden anlaşılacağı gibi Moris Müslümanlarının Osmanlı Devleti'ne Trablusgarp ve Balkan Savaşları

¹¹ Kavas, a.g.m., s. 294.

¹² BOA, HR., TO., 465/44; BOA, Yıldız Perakende Evrakı, Tahrîrât-ı Ecnebiye Mütercimliği, no. 3/4

¹³ Şehbenderlik Osmanlı Devleti'nin yenileşme döneminden başlayarak önceleri geçici, ikamet elçilikleri kurulduktan sonra da daimi hale gelen Konsolosluklarına verilen isimdir. Bu müessesenin bilhassa 19. yüzyılda gelişme başladığını görüyoruz. Bu hususta daha geniş bilgi için bkz. Mahmut Akpınar, *Osmanlı Devleti'nde Şehbenderlik Müessesesi*, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Sivas 2001.

¹⁴ BOA, Yıldız Perakende Evrakı., Hariciye, 1/63.

¹⁵ Kavas, a.g.m., s. 294

sırasında yaptıkları yardım ikinci yardımdır. Çünkü ilk yardımı 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı sırasında yapmışlardı. Ancak elimizdeki belgelerden anlaşıldığına göre bu ikinci yardım, ada halkının kendi başına organize ettiği bir yardım olması nedeniyle daha da önem kazanmaktadır. Çünkü ilk seferinde yardım kampanyası Port Louis'de bulunan Osmanlı Devleti Şehbender vekilinin öncülüğünde yürütülmüştü¹⁶. İncelemekte olduğumuz yardım kampanyasında ise şehbender vekili olmadığından Moritus adası Müslümanları organizasyonu kendi başlarına gerçekleştirdiler. Bu açıdan baktığımızda, bu yardımı daha da dikkate değer bir faaliyet olarak görmek gerekmektedir.

1911 Trablusgarb Savaşının haberini alan Moris Müslümanları hemen faaliyete geçmişlerdir. Bu amaçla ilk mitingi 5 Kasım 1911 tarihinde gerçekleştirmişlerdir. Gerçekleştirilen bu mitinge 6.000 kişi katılmıştır. O günün iletişim vasıtalarının hızı ve Moris adasının savaş bölgesine olan uzaklığı düşünüldüğünde savaşa karşı konulan tepkinin erken olduğunu söyleyebiliriz¹⁷.

Morisliler hem Trablusgarb ve hem de Balkan Savaşları için protesto mitingleri yapmışlar, yardım kampanyaları düzenlemişlerdir. Bu faaliyetlerin organizesinde ön plana çıkan kişi Gulam Muhammed İshak (Goolam Mahomed Issac)'tır. Gulam Muhammed İshak, Port Louis Belediye Meclisi Üyesi ve Belediye Başkan Vekilidir. Ayrıca Moris adasında ithalat ve ihracatla iştigal eden bir şirketi vardır. O, bu yardım faaliyetinde yalnız değildir. Adadaki Müslüman cemaatin ileri gelenleri ona büyük destek vermişlerdir. Yapılan mitinglere adanın her tarafından katılanlar olmuştur¹⁸.

Gulam Muhammed İshak yardım faaliyetlerini düzenleme çerçevesinde birisi sadrazama ve diğerleri Hilâl-i Ahmer Cemiyeti başkanına olmak üzere dört mektup yazmıştır. Bu mektuplardan birincisinin tarihi 29 Kasım 1911'dir¹⁹. İlk mektubu Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Reisliği'ne, ikinci ve üçüncü mektubunu ise 29 Nisan 1912 tarihinde hem Sadrazama ve hem de

¹⁶ Şehbenderlik açıldığı bilgisini ilk olarak sayın Ahmet Kavas'ın ismini zikrettiğimiz Ansiklopedi maddesinden öğreniyoruz. Daha sonra arşiv belgelerinden de bunu teyid ettik. Belgelere göre Osmanlı'nın burada açtığı şehbenderlik 1860'lı yıllara kadar gitmektedir. Yine belgelerden öğrendiğimize göre burada Osmanlı teb'asından insanlar da yaşamaktadır. Bkz. BOA., *HR.TO.*, 465/45. Ancak Osmanlı Devleti'nin burada açtığı şehbenderlik-Konsolosluk hangi tarihte ve nasıl gerçekleşmişti? İlk tayin edilen şehbender veya şehbenderler kimlerdi? Aradan yaklaşık 30 yıl geçtikten sonra buradaki konsolosluk neden kapanmıştı? Bu hususlar ayrıca araştırılarak ortaya konulması gereken konulardır.

¹⁷ *Kızılay Arşivi* (bundan sonra KA), no. 19/66, 66.1.

¹⁸ KA., no. 101/75.

¹⁹ Bu elimizdeki birinci mektuptur. Aslında ilk mektubun 10 Kasım 1911 tarihli olduğunu Gulam Muhammed İshak sonraki mektubunda açıklamaktadır. Dolayısıyla beş mektup yazmıştır. Ancak 10 Kasım tarihli bu mektubu henüz arşivlerde bulamadık.

Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Reisine yazmıştır²⁰. Gulam Muhammed İshak, son mektubunu ise 3 Mayıs 1912 tarihinde yine Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Reisine yazmıştır. Mektupların hepsi Fransızcadır. Sadece ilk mektup daktilo ile yazılmış, diğer üç mektup ise el yazısı ile yazılmıştır²¹. Ayrıca biri Fransızca ve diğeri İngilizce olmak üzere mitinglerden ve yardım kampanyalarından söz eden iki adet de broşür göndermiştir. Broşürler matbudur²².

Broşürlerdeki bilgilere baktığımızda Gulam Muhammed İshak'ın başka mektuplarının da olması gerektiğini anlıyoruz. Broşürlerden Fransızca olanı 22 Fevrier (Şubat) 1913 tarihinde gerçekleştirilen miting için hazırlanmıştır. İngilizce olanın ise, 28 December (Aralık) 1913 tarihinde Port Louis Tiyatrosunda gerçekleştirilen ve 3.000 kişinin katıldığı miting için hazırlandığı anlaşılmaktadır. Gerek bu tarihler ve gerekse broşürlerde verilen bilgiler bize başka mektupların olduğunu da göstermektedir.

Yardım kampanyasının organizatörü Gulam Muhammed İshak'ın birinci mektubu daha önce de belirttiğimiz gibi 29 Kasım 1911 tarihidir. Yani Morislilerin ilk mitinglerinden 25 gün sonra yazılmıştır. Gulam Muhammed İshak ilk mektubunda mektubu geç yazma sebebini, ateşli tifo hastalığına yakalanmış olup yatağında hasta yatması olarak açıklamaktadır.

Türk-İtalyan Savaşını nasıl haber aldıklarını da yine Gulam Muhammed İshak'ın ilk mektubundan öğreniyoruz. Buna göre Morisliler, İtalyanların Türkiye'ye savaş açmalarını Aden'den gelen bazı telgraf ve haberlerden öğrenmişlerdir. Müslümanlar bu haberleri aldıklarında oldukça çok üzölmüşlerdir. Moris adasında bu tarihlerdeki Müslüman nüfusunun 40.000 kişi kadar olduğu anlaşılmaktadır.

Gulam Muhammed İshak Türkiye Kızılay Cemiyeti Başkanı'na gönderdiği bu mektubunda kendi konumunu ve yaptıklarını da şöylece anlatıyor:

"...İtalyanların acımasız saldırılarını bildiren ve Aden'den gelen bazı telgraf ve haberler, adamızdaki Müslümanları derinden üzdü. Maalesef 40.000 Müslümanın yaşadığı Mauritius'da Türk Konsolosluğu yok. Bu sebepten sevdiğimiz bu büyük ülke ile yeterli bağlantımız yoktur.

*Port Luis Belediye Meclisindeki konumuma gelince, İslami bir heyetle başşehirde mitingler düzenliyorum. Bundan amacım da Türkiye Başvezirinin güncel savaşla ilgili bilgisini milletlerarası ortama taşımak (Dünya kamuoyunda Türkiye'nin sesini duyurmak)..."*²³.

²⁰ KA., no. 19/69, 69.1, 69.2 ve 19/71.

²¹ KA., no. 19/70.

²² Fransızca olan broşür için bkz. KA. no. 191/38; İngilizce olan için ise yine bkz. KA. no. 101/75.

²³ KA., no. 19/66.

Gulam Muhammed İshak Türk davasını dünyaya anlatmak için İngiltere Dışişleri Bakanlığı'na da telgraf çekerek İtalyanların Türklere karşı açtıkları savaşın durdurulmasını istemiştir. Ayrıca Türk Sadrazamına da yine bir telgraf çekerek gerek kendisinin ve gerekse bütün Moritus Müslümanlarının acılarını paylaştıklarını, şehitlere rahmet, yaralılara şifa ve zafer için dua ettiklerini belirtmiştir. Mektupta yine adanın değişik şehirlerinde mitingler düzenlendiğini ve yaralı, dul ve yetimlere ulaştırılmak üzere toplanan 50.000 franklık bir yardımı Aralık ayının sonlarından önce İstanbul'daki sadrazama göndereceğini belirtmektedir²⁴.

Hilâl-i Ahmer Cemiyetinin mezkur belgenin üzerine "hey'et-i idâreye" şeklinde sevk notu düşülmüştür.

Gulam Muhammed İshak Sadrazama hitaben yazdığı ikinci mektupta "...geçen Kasım ayının 10 ve 29 tarihli iki mektubumu da teyid ve tekid ederim..." şeklinde bir ifade kullanmaktadır ki buna göre Gulam İshak'ın birinci mektup olarak kabul ettiğimiz mektubundan önce bir mektup daha gönderdiği anlaşılmaktadır. Ancak henüz bu mektuba ulaşamadık.

Mektubun tercümesi Osmanlı Hariciye Nezareti'nin tercüme odası tarafından yapılmıştır ve bu tercümeyi aynen aşağıya alıyoruz:

"Mesned-i Celîl-i Sadâret-i Uzmâya 29 Nisan 1912 târihi ve Por Lui Belediye Re'isi Vekîli "Gulâm Muhammed Ishak" imzâsıyla "Porlui"den takdîm kılınan arzânın tercümesidir.

*Geçen Teşrin-i Sani'nin 10'u ve 29 tarihli iki adet ariza-i âcizânem mündericâtını te'kid ve te'yid eylerim. Trablusgarb mecrûhîn ve eramil ve eytâm-ı müslimesine mu'âvenet için cem etmiş olduğum ianeden birinci taksit olmak üzere 700 İngiliz lirasını nâtık bir adet poliçeyi bu akşam hareket eden Mesajeri Maritim vapuruyla Der-Saadet Hilal-i Ahmer Cemiyeti Reisine irsal eylemiş olduğumu zât-ı sâmi-i fahîmânelerine arz ve iş'âra mücâseret eylerim. Cem'-i i'ânâta devâm etmekde olduğumdan gelecek ay ikinci bir taksitin daha irsaline muvaffak olabileceğimden ümidvarım. Bu taksit ile beraber ihtimal ki gerek iane ita iden zevatın ve gerek işbu emr-i hayırda bendelerine mu'âvenet eyleyen komitem azasının isimlerini havi cedvelleri dahi takdîm eylerim"*²⁵.

Yazıyı okuyan Sadrazam, Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Reis Vekilliğine hitaben bir emir yazmıştır. Sadrazam, Trablusgarb Müslüman yaralıları, dul ve yetimleri için toplanan yardımdan birinci taksit olarak 700 İngiliz lirasından ibaret poliçenin karşılığının tahsil edilerek alındığına dair

²⁴ KA., no. 19/66.1.

²⁵ KA., 19/69.1. Mektubun Fransızca el yazısı ile aslı ve Osmanlıca tercümesi vardır. Mektupta bahsedilen çekin resmi de yine mevcuttur. Ekte verilmiştir.

makbuzun Dışişleri Bakanlığı aracılığı Gulam Muhammed İshak'a gönderilmesini istemiştir²⁶.

Gulam Muhammed İshak, Sadrazama yazdığı mektupla aynı tarihli olmak üzere diğer bir mektubu da Türk Kızılay Cemiyeti Başkanı'na hitaben yazmıştır.

Gulam Muhammed İshak, 29 Nisan 1912 tarihli mezkur namesinde, 29 Kasım tarihli mektubunun cevapsız kaldığından söz etmektedir. Bu durumda 29 Kasım 1911'den sonra ve 29 Nisan 1912 tarihinden önce de bir mektup göndermiş olmalıdır. Ayrıca bu mektupta doğal olarak gönderilen yardımın ayrıntılarına girmekte, paranın miktarı ile çek numarası, çeki imzalayan kişinin ismini açıklamakta ve gelecek ay da yine ikinci bir çek gönderebilmeyi umduğunu belirtmektedir.

Gulam Muhammed İshak, İtalyanların açtığı acımasız savaş sebebiyle yaralı, dul ve yetim kalmış Trablusgarb Müslümanlarına yardım etmeyi belirtmekle sevindiğini, onların Müslüman kardeşlerinin bu yardımlarını hak ettiğini ve yardım yapmaya da devam edeceklerini ifade etmektedir.

Şu da dikkat çekici bir husustur: Gulam Muhammed İshak, Johannesburg'da bulunan Osmanlı Devleti Güney Afrika Genel Konsolosu Ohannes Bey'in, kendisine bir mektup göndererek Kızılay Başkanı ile doğrudan yazışabileceğini söylediğini ifade etmektedir. Yukarıdaki ifadeden hareketle daha evvel Port Louis'de var olan şebender ve şebenderlik artık bulunmadığı neticesine varılabilir. Eğer 1877-1878 yıllarında böyle bir şebenderlik var idiyse aradan geçen yaklaşık otuz yıl içerisinde bu teşkilatın kapatılma sebepleri ayrıca araştırılmaya muhtaç konulardır²⁷.

Gulam Muhammed İshak, Türkiye Kızılay Başkanına yazdığı bu ikinci mektubun sonunda gönderilen 700 paundluk 2058 numaralı birinci çekten söz etmekte ve gelecek seferki kurye ile ikincisinin de gönderileceğini ifade edip iyi dileklerle mektubuna son vermektedir.

Türkiye Kızılay Cemiyeti'nin yazı işleri bu mektubun altına ise şu notları düşmüştür:

1. Paranın alındığına dair makbuzun verilmesi için veznedarlığa. 19 Mayıs 1328/1 Temmuz 1912. bunun üzerine ilgili birim aynı gün cilt no 37-45 numaralı makbuzun verildiği,

2. Teşekkür telgrafi yazılması ve yazılacak mektuba da makbuzun eklenerek gönderilmesi.

Gulam Muhammed İshak'ın elimizdeki son mektubu 20 Nisan 1328/ 3 Mayıs 1912 tarihlidir. Yani Sadrazama ve Türk Kızılay Cemiyeti

²⁶ KA., 19/69.2.

²⁷ KA., 19/71.1.

Başkanına gönderdiği mektuptan 5 gün sonradır. Bu mektubu Türk Kızılay Cemiyeti Başkanına yazmıştır. Bir önceki mektupta gönderilen çekle ilgili te'yiden ikinci bir nüshanın gönderildiğini belirtmek üzere bu mektubu yazdığını belirtmektedir.

Bu mektubun altına ise büroda şu kayıt düşülmüştür: "*Merbût çek nüsha-i sâniyesi fi 19 Mayıs 1328 tarihinde cemiyetimizce alınan ve bedeli tahsil edilerek buna âid makbuz ilmuhaberi, yine tarih-i mezkûrda gönderilen çekin sureti olduğu numara, tarih tevâfukundan ve çek mündericâtından anlaşıldığı arz olunur.*" 8 Temmuz 1912/26 Mayıs 1328²⁸.

Buraya kadar daha ziyade mektupların içeriğinden bahsettik. Biraz da elimizde olan ve daha önce Mauritius adasında yapıldığını belirttiğimiz protesto mitingleri için hazırlanmış olan broşürler hakkında bilgi vermek istiyoruz.

Broşürler daha önce de belirtildiği gibi iki tanedir ve birisi Fransızca, diğeri İngilizcedir. Broşürlerin her ikisi de 1913 yılında düzenlenmiş olmasına rağmen üzerlerindeki tarihe göre Fransızca olanı daha önce düzenlenmiştir. Biz de bu sebeple öncelikle ondan söz edeceğiz.

Broşür 1

Fransızca olarak hazırlanmış belge 22 Şubat 1913 tarihinde düzenlenen mitingle ilgilidir. Broşürde şöyle bir başlık kullanılmıştır:

SOUSCRIPTION NATIONALE ISLAMIQUE EN FAVEUR DES
VICTIMES DE LA GUERRE ITALO-TURQUE ORGANISEE PARM.
GOOLAM-MAMODE ISSAC

Assisté des membres de la Communauté Musulmane de l'Ile Maurice

MİLLÎ İSLÂMÎ BAĞIŞ İTALYA-TÜRKİYE SAVAŞI KURBANLARI
YARARINA BAY GULAM MUHAMMED İŞHAK TARAFINDAN
DÜZENLENMİŞ

Maruice adası Müslüman Cemaati Üyelerinin Yardımı²⁹

Altta üç sütun olmak üzere verilen bilgilerde ise Gulam Muhammed İshak katılımcılara hitap etmekte ve 5 Kasım 1911 tarihindeki ilk mitingte katılmalarından ve duyarlılıklarından dolayı teşekkür etmektedir. Onun verdiği bilgiler arasında, 22 Aralık 1912 tarihinde de bir mitingin Bay Hacı

²⁸ KA., 19/70.

²⁹ Broşürlerdeki başlıkların orijinal İngilizce ve Fransızcaları ile Türkçelerini dikkat çekici olması bakımından vermeyi uygun bulduk. KA., 191/38.

Ebubekir Muhammed Tahir başkanlığında düzenlendiği yer almaktadır. Ayrıca yardım eden şahıs ve Moritus adası köylerinin isim listesi de belgede mevcuttur. Belgenin biraz daha detayına girecek olursak şunları söyleyebiliriz:

1. Bay Gulam Muhammed İshak, Port Louis adasında bütün yardım faaliyetlerinin reisliğini yapmıştır.

2. Dünyanın bir ucunda küçük bir ada olan Port Louis adasındaki Müslümanlar 1911 Trablusgarp Savaşı ve daha sonrasındaki Balkan Savaşları için yardım toplamışlar ve protesto mitingleri düzenlemişlerdir. Düzenlenen mitinglerin sayısı dörttür.

3. Bu mitinglerin ilki 5 Kasım 1911'de Port Louis Tiyatrosunda, İkincisi 22 Aralık 1912 ve üçüncüsü ise 22 Şubat 1912 ve dördüncüsü de 28 Aralık 1913 tarihinde düzenlenmiştir. Mitinglerin düzenlenme tarihlerine bakıldığında Türk milletinin savaşta olduğu görülmektedir.

4. Port Louisli Müslümanlar, adı geçen savaşlardan dolayı dul kalan kadınlara, yetim kalan çocuklara ve savaşta yaralananlara yardım etmek üzere bir vakıf kurmuşlardır ki vakfın ismi "The Moris Rederescent Turkish Relief Fond"tur.

5. Port Louisli Müslümanlar, savaşta şehit olan Müslümanların kanlarını İslam Bayrağı için akıttıklarını, dolayısıyla kendilerinin de onların geride kalanlarından ihtiyaç içerisinde bulunan Müslüman kardeşlerine yardım etmeleri gerektiğini ifade etmişler ve bunu fiiliyata dökmüşlerdir.

6. Gerek şahısların isimlerine ve gerekse şirketlerin ve köylerin isimlerine baktığımızda –isimler Fransızca ve İngilizce olarak yazılmasına rağmen- Türkiye Müslümanlarının kullandığı isimlerden pek farklı olmadıkları anlaşılmaktadır. Yani isimlendirme geleneği bakımından benzerlik vardır.

7. Belge 22 Şubat 1913 tarihlidir. Bu belgeden sonra da yardım ve organizasyonların devam ettiği anlaşılmaktadır³⁰.

Broşür 2

İngilizce olan broşür dört sayfadır. Moritus adasının en büyük şehri olan Port Louis'de belediye tiyatrosunda düzenlenen miting hakkında bilgi vermektedir. Bu broşürün başlığı ise şu şekildedir:

Minutes of proceedings of the Public Islamic Meeting, Organized by Mr. Goolam Mahomed Issac, on Saturday the 28th december 1913 at 1 p.m., At the Theatre of Port Louis. Bunu, "28 Aralık 1913 pazar öğleden sonra saat 1'de Port Louis Tiyatrosu'nda Bay Gulam Muhammed İshak Tarafından

³⁰ KA., No. 191/38.

organize edilen Milli İslâmî Yardım Mitinginin Tutanağı” olarak tercüme edebiliriz³¹

Tutanak şu cümlelerle başlamaktadır:

“Dün pazar günü Bay Gulam Muhammed İshak tarafından Port Louis Tiyatrosunda miting düzenlendi. Miting saat öğleden sonra 2’de açıldı. Mitinge adanın her yerinden 3.000 kişi katılmıştır. Ve Tiyatro tamamen dolmuştur. Sahneye MM. Hacee Ajum Goolam Hossen. Hajee Ebu Bekir Muhammed Tahir, Hacı İsmail Turava, Hacı Ahlaman, ve çok sayıda kişi çıkmıştır”. 20’den fazla kişinin ismi belgede yazılıdır. Ayrıca isimleri belirtilmeyen çok sayıda kişinin de sahneye çıktığı ifade edilmektedir. Bay Gulam Issac alkışla Bay Hacı Ajum Goolam Hossen’i mitingin başkanı olarak sunmuştur. Burada isimlerin Latincedeki yazılışlarını vermeyi uygun gördük. İsimlere dikkat ettiğimizde bunların Osmanlı-İslam literatüründeki isimlerle aynı olduğu görülür. Bu durum isimlerin kullanılmasında bir ikilem gibi görünse aynı isimlerin de farklı iki literatürdeki kullanılışlarına dikkat çekmek için zaman zaman ikisini de kullandık. Mektupların Osmanlı döneminde yapılan tercümelerinde de bizim kanaatimizi doğrulaya bilgiler yer almaktadır.

Bay Ihsak, başkan ve heyeti teşekkürlerle selamlamış ve topluluğu iki yıl içerisinde üçüncü defa Port Louis Tiyatrosunda böyle bir toplantıya çağırdığını belirtmiştir. O şöyle demiştir: “...Varlığınız öyle değerli ve büyüktür ki hislerimi anlatacak kelime bulamıyorum. Varlığınız ve içtenliğiniz İslami duyarlığınızın göstergesidir”.

Mitingin iki amacı olduğunu belirterek bu amaçları şöylece açıklamıştır:

Birincisi İtalya ve Balkan Savaşlarındaki muhtaç Türklere yardım için Türk Kızılay’ına her yıl yardım etmek. İkincisi ise Muhammed’in Çocukları İçin Kimsesizler Yurdu kurmaktır.

Birinci amaç için toplanıp gönderilen meblağın miktarı 1.700 pound 50 cente ulaşmıştır. Ki bu miktar yerel para birimi ile 25.500 Rupi etmektedir. Belgede bu yardımı yapanlara ait listenin binanın dışında asılı olduğu belirtilmektedir. Bu yardımların her yıl İstanbul Kızılayı’na devam etmesi için kendilerini yardıma devam etmeye davet etmiştir.

İkinci husus için ise Müslüman yetim çocuklar için “Muhammed’in Çocukları” adında bir yurt-müessesesi kurmalarıdır³².

Ada Müslümanları yardımı sadece bir kereliğine değil, hatta sadece nakdî yardım olarak da değil, yetim çocuklar için bir kurum kurulmasını

³¹ KA., No. 101/75.

³² KA., No. 101/75-75.3

kararlaştırmaları yapılan faaliyetin ve düşünülen konuların ileriye yönelik ve sürekli bir faaliyet haline gelmesini ve somut bir adım haline getirmeyi amaçlamışlardır. Kalıcı bir kurum oluşturma kararının verilmesi ileri görüşlülüğün ve derinliğin bir göstergesidir.

28 Aralık 1913 Pazar günü öğleden sonra saat 1’de Por Lui Tiyatrosu’nda başlayan miting 5.25’de sona ermiştir. Gulam Muhammed İshak mitinge katılanlara teşekkür etmiştir. Ayrıca adadaki sömürgeci İngiliz Valisi Sir J. R. Chancellor’e düzeni sağladığı için teşekkür etmiştir. Yine, Belediye Başkanına tiyatroyu kullanmalarına izin verdiği için, minnettarlığını belirtmiştir.

SONUÇ

Netice itibariyle, Moris Müslümanları 1911-1913 yıllarında hem Trablusgarb Savaşı ve hem de Balkan Savaşları esnasında özellikle İngiliz Kamuoyuna yönelik olarak ve Türkler lehine yardım maksadıyla defalarca miting yapmışlar ve yardım kampanyaları düzenlemişlerdir. Bu kampanyalar sırasında bir defasında 1.700 sterlin, bir defasında 700 sterlin toplamışlardır. Ayrıca bir keresinde de 50.000 frank toplamışlardır. Bunlardan 700 sterlinlik kısmının banka çeki de İstanbul’a ulaşmıştır. Diğer yardımların ne kadarının ulaştığı veya ulaşmadığı araştırılması gereken hususlardandır.

Moritus Müslümanları anılan tarihlerde Osmanlı Devletini manevi otorite olarak tanımışlar ve onların sevinci ile sevinmiş, kederleri ile üzölmüşlerdir.

Gönderilen bunca belge ve yardımla ilgili Osmanlı Devletinin verdiği cevapların yerine ulaşıp ulaşmadığı da ayrıca araştırılmaya değer. Bunun araştırılabilmesi için varsa Moritus’un arşivleri ve o dönemde yayınlanmış matbuatı da araştırılmalıdır. Ayrıca bu konularla ilgili belgelerin Türkiye’nin Londra Büyökelçiliği arşivinde de bulunması muhtemeldir. Çünkü bazı belgelerin “Londra Şefareti’inden tevârüd eden...” gibi ifâdeleri içermesi bu belgelerin Türkiye’nin Londra Büyökelçiliği aracılığıyla Türkiye’ye ulaştırıldığını göstermektedir.

Sonuç olarak İngiliz sömürgesi ve küçük bir ada olan Moris’de yaşayan Müslümanlar Trablusgarb ve Balkan Savaşları sırasında Müslüman Türk kardeşlerinin yardımlarına koşmuşlardır. Defalarca yardım kampanyası ve mitingler düzenlemişlerdir. Bunu yaparken aradaki uzaklık onları engellememiştir. Moris Adası Müslümanları maddi yardımla birlikte o gün kendilerinin idare olarak bağlı bulundukları İngiliz Hükümeti nezdinde de girişimde bulunarak savaşın durdurulması için devreye girmesini istemişlerdir.

KAYNAKÇA

- AKPINAR, Mahmut.(2001), *Osmanlı Devleti'nde Şehbenderlik Müessesesi*, basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas
- ARMAOĞLU, Fahir. (1999), *19. Yüzyıl Siyasî Tarihi (1789-1914)*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1999.
- BOA, HR., TO., 465/44;
- BOA, Y. PRK., TKM., 3/4
- BOA, Y. PRK., HR., 1/63
- BOA., HR.TO., 465/45
- BOA., HR.TO., 465/45.
- <http://www.msxlabs.org/forum/ulkeler-ve-tarihleri/42779-mauritius-ve-mauritius-tarihi.html>.
- KA. no. 101/75.
- KA. no. 191/38
- KA., 19/69.1; 69.2.
- KA., 19/70., 70.1
- KA., 19/71.1.
- KA., 191/38.
- KA., No. 101/75; 75.1; 75.2; 75.3.
- KA., no. 19/66; 66.1.
- KA., no. 19/69, 69.1, 69.2 ve 19/71.
- KA., no. 19/70.
- KA., No. 191/38.
- KAVAS, Ahmet. "Moritus" md., *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. XXX, s., 293-294.
- KIRANLAR, Safiye. (2005), *Savaş Yıllarında Türkiye'de Sosyal Yardım Faaliyetleri (1914-1923)*, İstanbul Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul.
- KÖKSAL, Aydoğan. "Moritus" md., *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. XXX, s., 293.

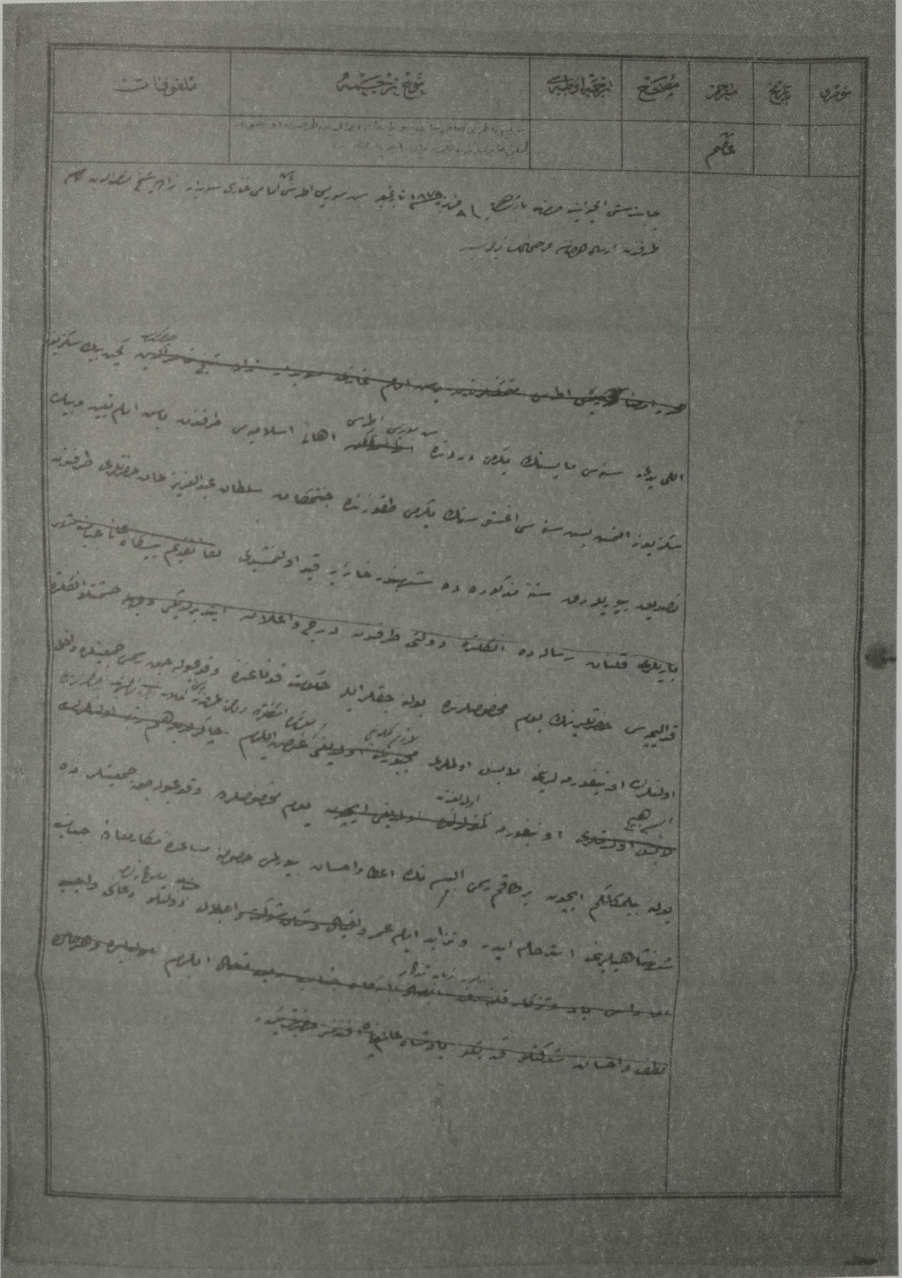
EKLER

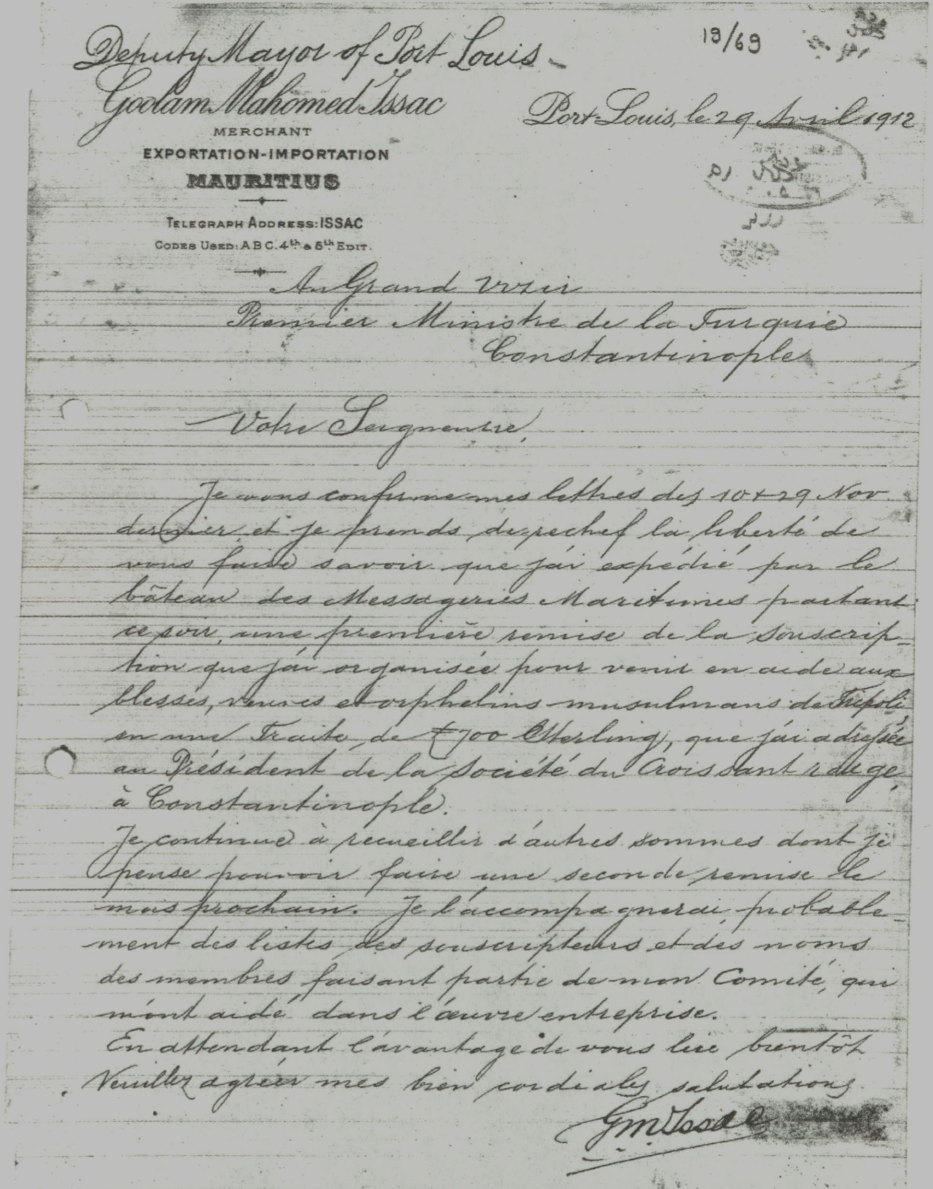
Ek 1: Googlearth'tan alınmış Moris adasının uzaktan görünüşü
(çizgi ile belirlenmiş olan)

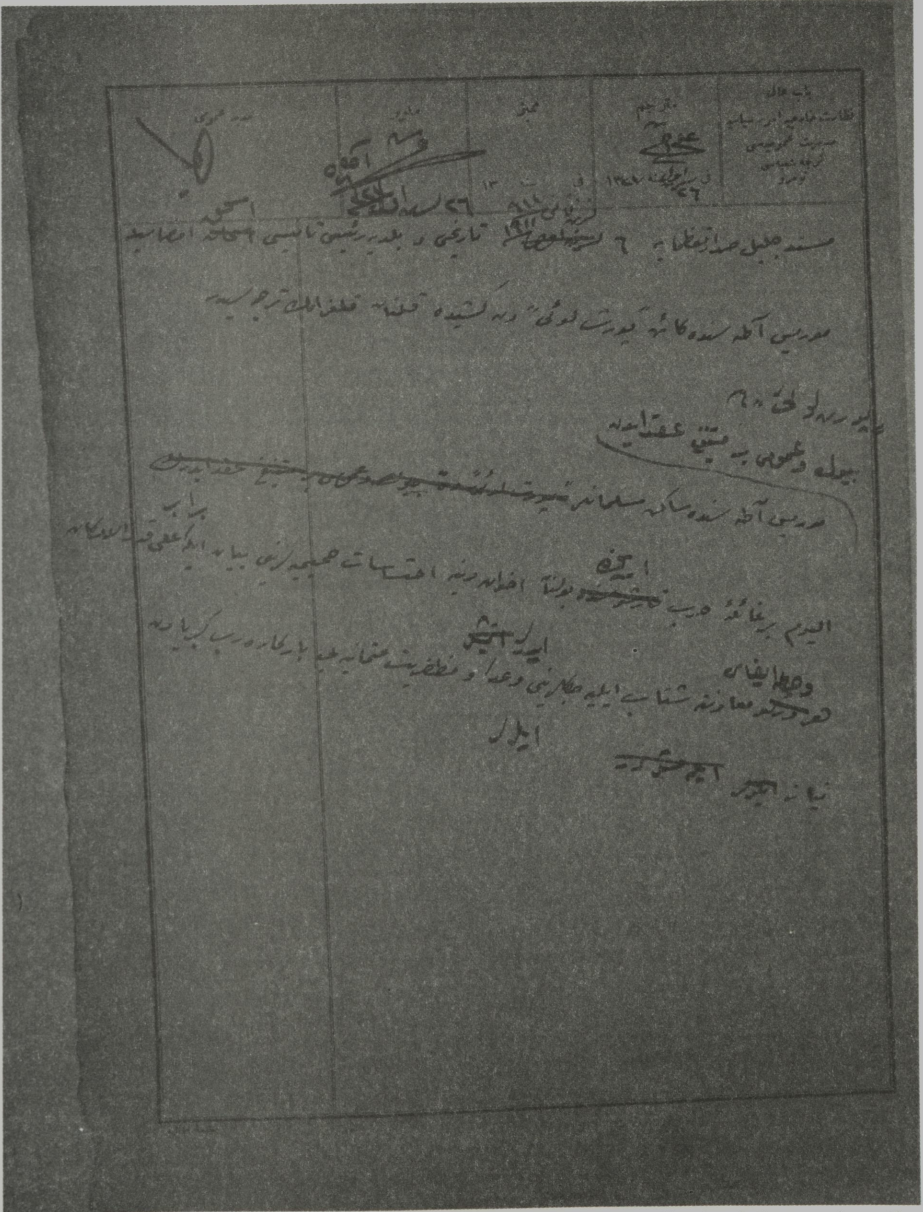
Ek 2: Moris Adasının Googleearth'tan yakın görünüşü

Ek 3: 1879 yılında II Sultan Abdülhamid'den üniforma isteyen Başımam Nasreddin Gazi Sobdar'ın mektubunun müsvedde tercümesi

Ek 4: Gulam Muammed İshak'ın Sadrazam'a gönderdiği 29 Nisan 1912 tarihli mektubun Fransızca orijinali

Ek 5: Moris Adasındaki Müslümanların harp gailisi dolayısıyla din kardeşliği adına Türkiye'deki Müslümanların hislerini paylaştıklarını ifade eden telgrafın müsvedde tercümesi

191/38

SOUSCRIPTION NATIONALE ISLAMIQUE

EN FAVEUR DES VICTIMES DE LA GUERRE ITALO-TURQUE

ORGANISÉE PAR

M. GOOLAM -MAMODE ISSAC

Assisté des membres de la Communauté Musulmane de l'île Maurice

Port Louis, le 22 fév. 1913.
Messieurs les souscripteurs et chers frères.

J'ai l'honneur de vous soumettre un état des sommes encaissées, de celles expédiées et du solde en banque des souscriptions recueillies pour venir en aide aux veuves, orphelins et blessés de la guerre italo-turque à la suite du meeting que j'ai organisé avec votre concours le 5 novembre 1911 au théâtre de Port Louis.

Le solde actuellement en Banque sera expédié aussi, en votre nom comme cela a déjà fait, et ira au secours des victimes de la guerre balkano-turque.

Je vous soumet également un relevé de noms des personnes à qui des listes ont été confiées, listes qui ne sont pas encore rentrées. Je profite de la circonstance pour prier ces personnes de bien vouloir les faire parvenir avant la fin du mois pour que je puisse compléter la somme que j'ai déjà en mains en vue d'un envoi.

A ceux de mes frères qui m'ont aidé à organiser le meeting du 22 Décembre 1912 sous la présidence d'honneur de notre vénéré compatriote M. Hajee Aboo Bakar Mahomed Taher et qui ont aussi souscrit en faveur des victimes de la guerre actuelle, je demanderai qu'ils fassent parvenir le montant de leurs offrandes à l'ordre de "The Mauritius Redercent Turkish Relief Fund" pour qu'elles puissent être expédiées en même temps que les sommes déjà en mains.

Les liste publiées sont divisées en deux parties, celle sur laquelle figurent les noms des souscripteurs portouisien et celle sur laquelle figurent ceux de la campagne.

Comme vous le savez, tous nos frères ont versé leur sang pour l'honneur du drapeau islamique, et ceux qu'ils ont laissés sans soutien comme nos frères blessés ont besoin de secours ; c'est le moment

ou jamais de nous unir pour remplir un devoir sacré : celui de venir en aide à ceux qui souffrent et qui manquent peut-être de bien des choses.

Connaissant vos cœurs généreux, j'y fais appel, persuadé que vous y répondrez tous.

Agréés, messieurs les souscripteurs et chers frères, avec mes remerciements pour l'assistance que vous m'avez donnée pour cette cause sacrée, l'assurance de ma profonde gratitude.

(S) G. M. ISSAC

Organisateur du meeting et du fonds en faveur des victimes islamiques.

N.B. Aussitôt que la souscription lancée en faveur des veuves et orphelins blessés de la guerre balkano-turque sera terminée, une brochure sera imprimée avec les noms de tous les souscripteurs indistinctement pour les deux souscriptions.

Liste de Port Louis No 1

G. M. Issac	1001
Heirs I. M. Sulliman	500
I. L. Toorawa	250
G. M. Ajam	250
Cassam Hassam	151
Rasool Ellam	151
D. M. Vayid	151
Moussajee Ism. Hariff	150
A. Alba Sakoor & Co	150
Carrimjee Jeewoonjee	125
Mde Ally Adamjee	125
A. H. Ear Mahomed	125
Moussajee Brothers	125
M. A. Nazroo	125
Hajee Mde Ib. Atchia	125
Hajee Mde Ib. Atchia & Sons	125
Mde Issop Sassa	125
Mde Timol Brothers	125
Cassam Sulliman	125
Abdol Rasool Sk Ally	101
Mde Ibrahim Atchia	100
Mde Cassim	100
I. L. Hatters	100
M. B. Moorad	75
Ibrahim Valjee	61
A. Hajack Mde Hossen	51
A. C. Atchia	50
A. M. Timol	50
Mde Dossa & Co.	50
Esmael Peermahomed	50
S. A. Sultan	50

Dawood Sulliman	50
G. I. Randera Toorawa	50
I. A. Vawda	50
Mde Hariff & Co	25
M. N.	25
M. B.	25
Mirza Amode Hossen	25
Mde Salayj e	25
Mamoojee Mde Mal	25
Fayj Mahomed G. Mahomed	25
S. I. Atchia	25
Issop Mallan	25
S. O. Khoyraty	25
Aref Hassam	25
A. Narackia Dewjee	25
Mde Moussa Atchia	25
I. I. Varackia	20
Peerbiye (Hajam)	15
I. M. Simjee	20
Nabee Baccus	17
Mallan Goolam Mia	5
M. Désèze Mlotte	5
Coco Caserne	2
Noorbhaye Jeewoonjee	50
K. Cassim	25
A. C. Banoo	25
M. H. Moreea	15
Ibrahim Cassam Lodhi	15
Marchanda	15
Saleh Frères	40

* Total 5,576

Liste de Port Louis, différentes sociétés

No 2			
Nos	Noms	Résidences	Rs
41 et 90	Nasratoule Islam	P. Louis	28 25
72	Hajee Peer Jahoor Sha	do	80 50
74	Hajee Meer Wahedally	do	41 ..
86	Hajee Ameer (Sardar)	G.R.N.O	26 75
91	Bakorally Bahadour (Président)	Port Louis	13 ..
206	Abdol Saitar	rue Pamploumousses	50 ..
211	Président Madadul Islam,	Rue la Paix No 77	5 25
Marins	S. S. Secundar		30 ..
* Total			274 75

* Liste des Campagnes No 3.

Hajee Ah Laman Personnelle	1000 ..
C. Diable	500 ..
Société Hajee Ah Laman do...	1000 ..
Ally Baccus Gobrurban	339 06
société Soutilac...	339 06
3 Cader (sardar) société	L'Éscalier... 6 75
4 Goomay do	do ... 46 ..
5 Carimbaccus Nasrally do...	23 ..
6 Daniel (sardar)	4 75
7 Sheik Mangon (sardar) do...	5 95

Ek 6: 22 Şubat 1913'te Gulam Muhammed İshak tarafından düzenlenen mitingle ilgili bilgi veren broşürün ilk sayfası

101/75

MINUTES OF PROCEEDINGS
OF THE
PUBLIC ISLAMIC MEETING

ORGANIZED BY MR. GOOLAM MAHOMED ISSAC

ON SUNDAY the 28th DECEMBER 1913 at 1 p. m.

AT THE THEATRE OF PORT LOUIS

The meeting organised by Mr G. M. Issac, yesterday, sunday, at the theatre of Port Louis has been an unprecedented success. The meeting opened at 2.00 p.m. over 3.000 persons coming from every part of the island were present. In fact the theatre was packed.

Peche Imam, of the Jumma Mosque, performed the usual ceremony, before the opening of the meeting.

On the stage were seated : MM. Hajee Ajum Goolam Hossen, Hajee Aboo akar Mamode Taher, Hajee Ibrahim Ismael Toorawa, Hajee Ahlaman, Noorbaye Dewonjee, Hajee Ismael Yadally, Hajee Sheik Barkatoola, Peer Jahoorsha, Ahmode and Mamode Ibrahim Atchia, Rassool Ellam; Ibrahim Cassim Bordie, Hatteea, Goolam Hossen Toorawa, Sayed Gyasoodeen, Ally, Dr Hossenbux, Dr Sheik Hossen Piarroux, Halleck Rassool Moorade, Osman Ahmed and others whose names we do not recollect.

M. G. M. Issac proposed that M. Hajee Ajum Goolam Hossen be nominated by acclamation president of the meeting. This proposal was carried out amidst the greatest enthusiasm.

Mr Hajee Ajum Goolam Hossen said that he was proud of having been called to preside over such an assembly. He thanked the audience for that mark of esteem and in a very clear language exposed the reasons calling for such a movement.

Mr Ismael Badat rose and in the name of Mr Toorawa read certain passages from the Coran relative to the movement.

Mr G. M. Issac then spoke. He began by thanking the president and the assembly and said : It is the third time I have had the honour of summoning you, since two years, to public meeting at the Theatre of Port-Louis. Your presence, in such a great number, causes me such a deep feeling of satisfaction, that I cannot find words which could express my sentiments and your presence is, I may further say, a proof of your loyalty and sincerity to the islamic cause. (Appl.)

The object of the meeting may be divided into two parts.

The first is relative to the subscriptions in favour of the Italo and Balkan Turkish wars and the continuation of a permanent subscription which will be sent yearly to the Red Crescent Society.

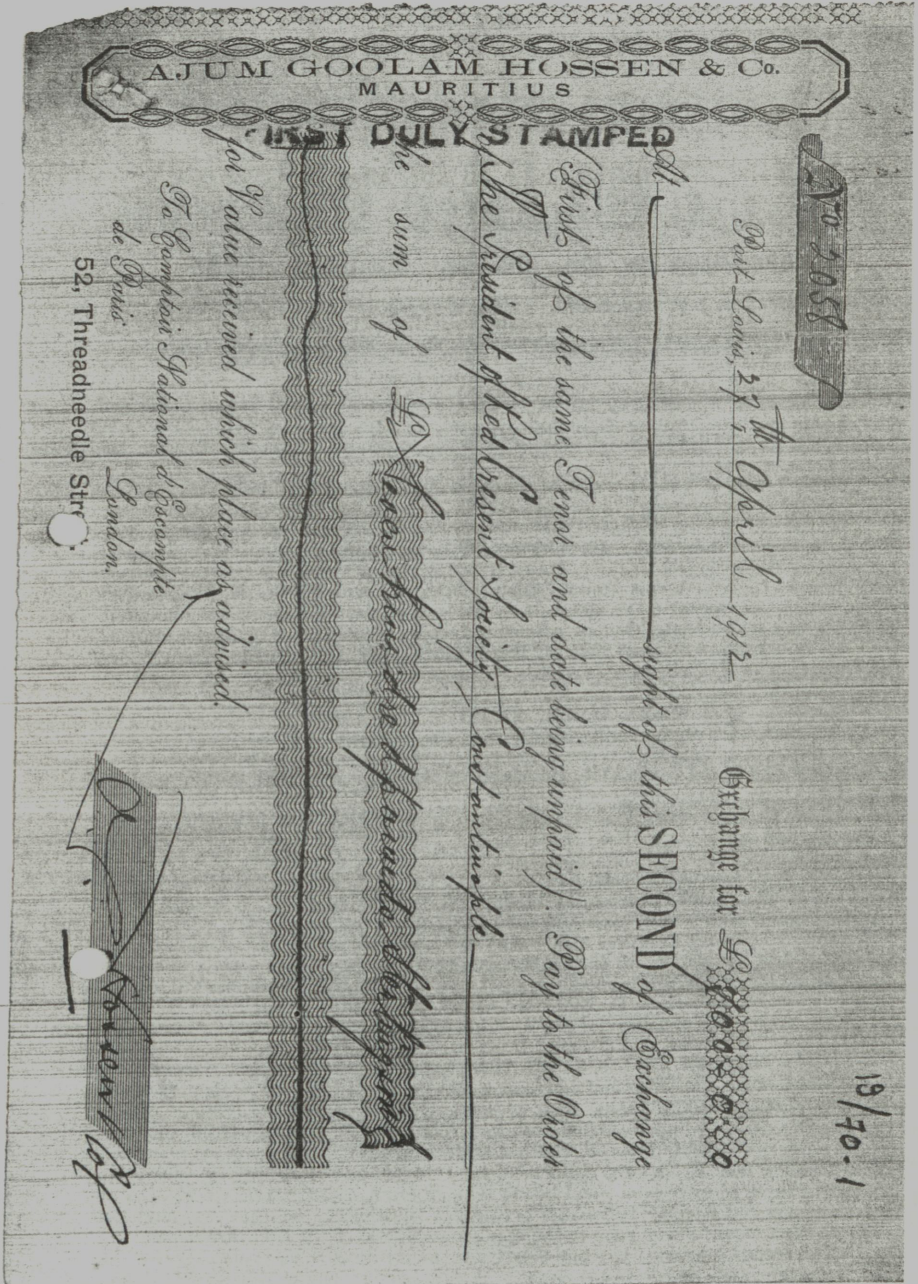
The second is the necessity of the creation of an orphanage for the mahomedan childrens.

I shall first of all deal with the first question. I lay on the table the balance sheet of all sums received and sent amounting to £ 1700 at 50 o/o exchange. Rs 25,500. There are still some lists of subscription outstanding. Those persons who have so nobly subscribed and who up to now have not forwarded the amount of these subscription will, I hope, kindly forward them to me as soon as possible, so that I may be able to forward another draft. I do not see the use of giving the names of those who are late, but I beg of them in the name of Allah to show some promptitude and I appeal to you all to continue subscribing so that we might be able to send money every year to the Red Crescent Society of Constantinople.

The second question, the one relative to the creation of an orphanage for Ma-

Ek 7: 28 Aralık 1913 tarihinde Port Louis Tiyatrosu'nda düzenlenen miting hakkında bilgi veren 4 sayfalık İngilizce broşürün birinci sayfası

169
Mart-1914

Ek 8: 27 Nisan 1912 tarihli İngiliz Bankasından alınan ve Hilal-i Ahmer Cemiyeti'ne ulaştığı tespit edilen 700 İngiliz Liralık yardım çeki